

УДК 330.14

Пуйда Г. В.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ПО ВИБОРУ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ФОРМ ОНОВЛЕННЯ ТА ФІНАНСУВАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

У статті описано існуючі форми оновлення основних засобів та наведено їх характеристики і умови застосування. Висвітлено критерії вибору альтернативних форм оновлення основних засобів. Розглянуто різні джерела фінансування процесу відтворення основних засобів.

Ключові слова: основні засоби, оновлення, відтворення, джерела фінансування.

Постановка проблеми. Підприємницька практика постійно стикається із проблемами морального та фізичного старіння обладнання та інших необоротних активів. Немоżliво не звернути увагу на цю проблематику і у колах сучасної академічної економічної думки. Постійне вдосконалення техніки, розвиток інженерії та, в свою чергу, обмежені фінансові ресурси сучасних підприємств заставляють по-новому розглядати питання відтворення основних засобів.

Все актуальнішими постають питання пошуку альтернативних джерел фінансування оновлення основних засобів, а також заміни традиційних методів оновлення (купівля нового обладнання) технічним удосконаленням, орендою тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи питання оновлення основних засобів, зустрічаємося з великим обсягом науковців, які працюють у даній сфері, як із класичних економічних шкіл, та і серед сучасних науковців. Значний внесок у дослідження відтворення основних засобів належить таким вченим, як: С. П. Сударкіна, В.Г. Андрійчук, В.Я. Амбросов, Л.М. Анічін, А.П. Гайдуцький, О.І. Гуроров, М.Я. Дем'яненко, С.М. Євтушенко, О.В. Олійник, В.Я. Плаксієнко, В.М. Трегобчук, В.Й. Шиян, О.І. Добриніна, О.І. Ноткіна, Л. Гітмана, М. Джонка, В. Шарпа та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на значну кількість наукових праць та істотні досягнення в цій галузі знань, низка завдань теоретико-методичного забезпечення процесу відтворення основного капіталу промислових підприємств розроблена не досить повно, а тому вимагає уточнення і розвитку. Зокрема, питання прийняття рішень щодо альтернативних видів відтворення основних засобів та їх фінансування.

Аналіз останніх досліджень дозволяє поставити наступні цілі статті:

- дослідити та описати існуючі форми оновлення основних засобів підприємства;
- визначити критерії та умови вибору найбільш підходящої форми оновлення;
- описати джерела фінансування відтворення основних засобів;
- дослідити існуючі підходи до вибору альтернативних форм оновлення основних засобів.

Мета статті є дослідження теоретичних та методичних аспектів по вибору альтернативних форм оновлення основних засобів та їх фінансування.

Виклад основного матеріалу. Відтворення основних засобів на підприємстві є одним із ключових питань по забезпеченню безперервності на надійності виробничого процесу. Безперечно, оновлення предметів та засобів праці не є єдиною чи найважливішою умовою здійснення підприємством своєї діяльності, однак у сукупності з іншими

чинниками, такими як фінансове, матеріальне та забезпечення людськими ресурсами керує якістю такої діяльності.

При прийнятті рішення по відтворенню основних засобів менеджмент зустрічається із низкою суперечливих питань. Зокрема:

- 1) оптимізація обсягів капіталовкладень у основні засоби та їх якість;
- 2) планування оптимальної частоти та черговості заміни чи ремонту активу;
- 3) пошук джерел оновлення застарілих основних засобів;
- 4) вибір оптимальних форм відновлення основних засобів, тощо.

При виборі рішень стосовно відтворення основних засобів слід, перш за все, звернутися до видів та причин їх «непридатності». непридатними основні засоби стають внаслідок свого старіння або, іншими словами, зносу.

В економічній літературі [1; 2; 3; 4 та ін.] прийнято розрізняти фізичний та моральний знос основних засобів.

Під *фізичним (матеріальним) зносом* основних засобів розуміють явище поступової втрати ними своїх первісних техніко-експлуатаційних якостей, тобто споживної вартості, що призводить до зменшення їхньої реальної вартості – економічного спрацьовування. На швидкість і розміри фізичного зносу основних засобів впливають їх надійність та довговічність, спосіб використання (екстенсивне чи інтенсивне), особливості технологічних процесів, якість технічного догляду й ремонтного обслуговування, кваліфікація робітників, інші організаційно-технічні фактори. Процес фізичного зносу є абсолютно закономірним.

Під *моральним зносом* основних засобів розуміють знецінення засобів праці, втрату їх мінової втрати вартості до закінчення строку фізичної експлуатації. Цей вид зносу зумовлюється інтенсивним розвитком економічного прогресу. Моральний знос може виявлятися у двох напрямках:

- зменшення вартості машин та обладнання внаслідок здешевлення їх виробництва та підвищення технічного рівня підприємств;
- виготовлення більш економічних, технічно досконаліх та виробничих машин, обладнання, устаткування у результаті НТП.

Відповідно, кожний вид зносу потребує окремих заходів та фінансування оновлення (таблиця 1). Слід зазначити, що оновлення основних засобів підприємства може здійснюватися у різних формах, зокрема, шляхом заміни застарілих основних фондів на нові, проведення їх капітального ремонту, модернізації тощо (рисунок 1). При цьому важливе значення має вибір найкращої форми оновлення основних засобів з урахуванням технічного стану кожного їх елемента, а також іншої інформації, яка повинна містити відомості про:

Характеристика зносу та форми оновлення основних засобів

Причини спрацювання	Види зносу	Форми відтворення	Джерела фінансування	
Використання в процесі виробництва	Фізичний знос	Частковий	Ремонт	Власні кошти
Вплив агресивних чинників навколишнього середовища		Повний	Заміна об'єкта новим	Змішане фінансування або фінансування ззовні
Підвищення продуктивності праці в галузях, які виробляють засоби праці	Моральний знос	Частковий	Модернізація	Власні кошти
Поява на ринку більш продуктивних засобів праці, що мають кращі техніко-економічні характеристики		Повний	Заміна об'єкта новим	Змішане фінансування або фінансування ззовні

прогнозі витрати підприємства, пов'язані із здійсненням капітального ремонту кожного елементу його основних засобів; вартість придбання нових основних засобів; прогнозі витрати підприємства, пов'язані із модернізацією кожного елементу його основних засобів; сподівані техніко-економічні показники експлуатації кожного елементу основних засобів після здійснення відповідно їх заміни, капітального ремонту та модернізації (показники собівартості та ціни продукції, що виготовляється за допомогою цих основних засобів, обсягів її виготовлення, сподіваної тривалості експлуатації основних засобів тощо).

При цьому суттєве значення має обґрунтування критерію вибору найкращої форми оновлення основних засобів підприємства з декількох альтернативних (заміна, капітальний ремонт, модернізація тощо).

Фінансування ж відтворення основних засобів може здійснюватися трьома шляхами: власне фінансування (планування фінансових витрат на поточні та капітальні ремонти, створення спеціальних фондів, прибуток тощо), зовнішнє фінансування (кредити фінансових установ чи інші джерела), та змішана форма фінансування.

Рис. 1. Форми відтворення основних засобів [6]

Власні фінансові ресурси підприємства – це, зокрема, такі:

- статутний капітал (є джерелом фінансування об'єктів основних засобів на момент створення підприємства; збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових внесків може бути використане в подальшій діяльності підприємства для фінансування процесів відтворення основних засобів);

- дохід підприємства від реалізації продукції в частці:

- амортизаційних відрахувань (за економічним призначенням є джерелом простого відтворення основних засобів);

- прибутку після оподаткування (чистого прибутку) (за економічним призначенням чистий прибуток є джерелом розширеного відтворення основних засобів);

- кошти від продажу власного майна (дохід від продажу об'єктів основних засобів, що не використовуються на певний момент в господарській

діяльності за вирахуванням витрат на реалізацію і, можливо, податку на прибуток);

- кошти від надання майна в оренду.

Запозичені та залучені кошти – це довгострокові банківські кредити та кошти від емісії та реалізації власних цінних паперів. У разі, коли власних коштів не вистачає для фінансування відтворення основних засобів, підприємство може звернутися до банку за довгостроковою позикою, обов'язковою умовою отримання якої є, як правило, наявність застави.

Іншим способом залучення коштів є емісія корпоративних облігацій, здійснюючи яку підприємство залучає кошти на строк, зазначений в облігаціях, зобов'язуючись сплачувати проценти і повернути позику після закінчення строку обігу облігацій. Залучення коштів шляхом додаткової емісії акцій є небезпечним для підприємства способом фінансування процентів відтворення основних засобів, оскільки, реалізуючи акції додаткової емісії, підприємство отримує нових співвласників.

Більшість об'єктів основних засобів потребує крім витрат на придбання додаткових особливих витрат протягом строку експлуатації на підтримання їх в придатному для використання стані. Ці витрати пов'язані з технічним обслуговуванням, ремонтом, заміною складових чи добудуванням. Обсяги цих витрат нерівномірно розподіляються між різними періодами життя основних засобів.

Головна проблема відображення зазначених витрат в обліку полягає у визначенні періоду, до якого вони належать, тобто у визначенні, чи є вони витратами поточного періоду, чи їх потрібно розглядати як витрати майбутніх періодів і погоджувати з майбутніми доходами. Витрати, які здійснюються після дати придбання активу, але безпосередньо його стосуються, можуть як визнаватися в поточному обліковому періоді, так і капіталізуватися для розподілу між майбутніми обліковими періодами.

Проблемним є питання щодо джерел фінансування ремонтних робіт і технічного обслуговування основних засобів. Власне ремонт (поточний ремонт) або технічне обслуговування потребують такого залучення коштів і праці, які не закладені в їхній первісній вартості і, як наслідок, з економічного погляду не можуть бути покриті за рахунок амортизаційних відрахувань. Підприємство має додатково витратити кошти на технічне обслуговування та поточний ремонт, відносячи їх до складу поточних витрат у період їх здійснення і відшкодовуючи з доходу від реалізації продукції.

Капітальний ремонт здійснюють досить рідко. При цьому витрати складають, як правило, значну суму. Головною метою капітального ремонту є підвищення продуктивності активу в майбутньому завдяки більшій ефективності і тривалості його використання. Капітальний ремонт, як пра-

вило, полягає в загальній перебудові або повному відновленні активу, заміні більшості складових або вдосконаленні конструкції. Наведені аргументи свідчать на користь капіталізації витрат на здійснення капітального ремонту з подальшою їх амортизацією.

Процес компенсації витрат на ремонт та інші види поліпшення основних засобів регулюється державою. Згідно з правилами бухгалтерського обліку, витрати на підтримання об'єкта основних засобів у робочому стані (на поточний ремонт і технічне обслуговування) і отримання визначеної з початку суми майбутніх економічних вигід від його використання включаються до складу поточних витрат підприємства. Витрати на поліпшення (капітальний ремонт, модернізацію, реконструкцію тощо) об'єкта основних засобів, яке призводить до збільшення майбутніх економічних вигід від його використання, мають бути віднесені на збільшення повної первісної (відновної) вартості основних засобів з подальшою їх амортизацією.

Серед альтернативних джерел відтворення основних засобів, а в даному випадку можна використати термін заміщення основних засобів є лізинг.

Лізинг є альтернативою банківському кредитуванню, розстрочці і самофінансуванню. Про конкуренцію таких взаємовиключних продуктів, як «кредитування», «відстрочка платежу», «лізинг», просто не йдеться. Отже, лізингова компанія є «корисним» посередником, яка бере на себе ризики інвестування капіталу в об'єкти основних засобів, забезпечує гарантований збут виробнику техніки і гарантоване постачання її споживачеві.

Загально визнано, що лізинг тісно пов'язаний з орендним механізмом, але в діловому обігу він має ширшу, складну трійсту основу і містить одночасно істотні якості кредитної угоди, інвестиційної та орендної діяльності, які тісно поєднуються та взаємопроникають одна в одну, створюючи нову організаційно-правову форму бізнесу.

Лізинг має такі економічні переваги:

- лізингоотримувач не відволікає фінансові ресурси з обороту на купівлю майна. Лізинг дозволяє підприємству заощаджувати оборотні кошти за рахунок невеликого першого платежу і розподілу майбутніх витрат у часі;

- лізинг надає можливість підприємству-лізингоотримувачу користуватися об'єктом основних засобів, виключивши можливість заморожування власного капіталу. Як наслідок, вивільняються кошти для інвестування в інші види активів;

- лізингова схема фінансування відтворення основних засобів вигідна тим підприємствам, для яких особливо важливо дотримання оптимального співвідношення власного і запозиченого капіталу;

- лізингові платежі включаються до складу валових витрат підприємства, тим самим зменшуючи суму прибутку для оподаткування;

- розширюється ринок збуту для виробників техніки.

Слід відзначити, що критерії прийняття оптимальних господарських рішень можна класифікувати за різними ознаками. Зокрема, за конструкцією аналітичних виразів критеріїв їх можна поділити на три групи, а саме: відносні (наприклад, показники прибутковості); абсолютні показники, що обчислюються за певні часові проміжки (наприклад, максимум прибутку чи мінімум витрат підприємства); абсолютні показники, що обчислюються на певну дату (наприклад, максимум вартості власного капіталу підприємства).

За змістом оптимізаційних задач критерії прийняття оптимальних господарських рішень можна поділити на такі групи: критерії прийняття найкращих рішень у сфері управління матеріальним постачанням на підприємстві; критерії прийняття найкращих рішень щодо організації виробничого процесу; критерії прийняття найкращих рішень у сфері ціноутворення та збуту продукції; критерії прийняття найкращих інвестиційних рішень на підприємстві.

У свою чергу, критерії прийняття найкращих інвестиційних рішень можуть бути розподілені на такі групи: критерії вибору найкращої форми оновлення основних засобів; критерії визначення оптимального обсягу інвестицій у розвиток підприємства; критерії вибору оптимальної структури джерел фінансування підприємницької діяльності.

Одними із найбільш застосовуваних на практиці критеріїв такого вибору є мінімум питомих приведених витрат на виробництво одиниці продукції за різних форм оновлення основних фондів [7, с. 113] та максимум чистої теперішньої вартості сподіваного доходу (чистого грошового потоку) від експлуатації основних засобів [5, 8].

При першому методі найкращим варіантом є той, за якого питомі приведені витрати є мінімальними. Перевагами даного методу є простота розрахунку, відносна легкість отримання потрібних даних для розрахунку. Однак він не враховує зміну значень показників протягом періоду експлуатації основних засобів та термін їх експлуатації.

При другому методі вартість майна розраховується відношенням середньорічного доходу від експлуатації активу до коефіцієнта капіталізації. Який у свою чергу залежить від ставки дисконту та терміну корисного використання активу. Таким чином, запропонований критерій оптимальності вибору форми відтворення основних засобів підприємства передбачає вибір такого варіанту цього відтворення, за якого досягається максимум чистої капіталізованої вартості чистого грошового потоку від експлуатації даних основних засобів.

Із вищевказаного випливають наступні ускладнення при застосуванні такого методу:

- 1) поточна вартість майбутніх доходів активу буде залежати не від реального очікуваного терміну корисного використання, а від державної амортизаційної політики. Оскільки такі терміни визначені законодавчо для окремих груп основних засобів. А отже, розрахунок поточної вартості майбутніх доходів не буде коректним;

- 2) величина вартості майна є залежною від ринкових умов, які у деяких випадках важко передбачити (обсяг попиту, випуск нового виду продукції, зміна уподобань споживачами, поява більш дешевої технології виробництва, тощо), і має проводитися тільки тоді, коли доходи є прогнозованими та стабільними;

- 3) розрахунок може здійснюватися для активів, які уже є введеними у експлуатацію, оскільки доходи від їх використання є більш прогнозованими. А техніка, яка є абсолютно новою та не вивченою на підприємстві, важко піддається прогнозуванню.

Висновки та пропозиції. Аналізування існуючих критеріїв прийняття найкращих інвестиційних рішень щодо оновлення основних засобів машинобудівних підприємств дає змогу зробити висновок про те, що кожному з таких критеріїв є притаманні як певні переваги, так і певні вади. За-

пропонований у цій роботі критерій оптимальності програми технічного переозброєння діючого виробництва, а саме – максимум чистої капіталізованої вартості чистого грошового потоку від експлуатації основних засобів, дає змогу здійснити більш ретельне обґрунтування змісту цієї програми. На відміну від критерію мінімуму питомих приведених витрат, запропонований критеріальний показник враховує низку додаткових чинників, насамперед, рівень фактичних цін на продукцію, що виготовляється за допомогою даних основних засобів, та тривалість експлуатації цих засобів.

З іншого боку, запропонований критерій не потребує необхідності прогнозування чистого гро-

шового потоку від експлуатації основних засобів у кожному періоді їх функціонування, як цього вимагає застосування критерію максимуму чистої теперішньої вартості, а використовує усереднене прогнозне значення цього потоку.

Подальше дослідження проблеми обґрунтування критерію оптимальності прийняття управлінських рішень щодо вибору форми відтворення основних засобів підприємства потребує розповсюдження запропонованого у даній роботі підходу на випадок виробництва за допомогою певних основних фондів різних видів продукції, незв'язаних між собою з точки зору попиту на них.

Список літератури:

1. Капітал, основні та оборотні засоби підприємства : навч. посібник / П.В. Круш, О.В. Клименко, В.І. Подвігіна, В.О. Гулевич. – 2-ге вид., доп. та перероб. – К. : Центр учб. л-ри, 2008. – 328 с.
2. Іванілов О.С. Економіка підприємства : підручник. 2-ге вид. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 728 с.
3. Іванілов О.С. Економіка підприємства: підруч. [для студ. вищ. навч.закл.] / О.С. Іванілов. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 728 с.
4. Маринич І.А. Значення процесу відтворення основних фондів підприємств у підвищенні ефективності їхнього використання / І.А. Маринич, О.В. Кот // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.3. – С. 175–179.
5. Колещук О.Я., Гришко В.А., Лесик Л.І. Обґрунтування рішень щодо вибору форми оновлення основних засобів підприємств.
6. Характеристика процесу відтворення основних засобів. Лізинг як форма оновлення основних засобів Характеристика процесу відтворення основних засобів. Лізинг як форма оновлення основних засобів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://westudents.com.ua/glavy/15370-34-harakteristika-protse-su-vdtvorenniya-osnovnih-zasobv-lzing-yak-forma-onovleniya-osnovnih-zasobv.html>.
7. Цигилик І.І. Економіка й організація інноваційної діяльності : навч. посібн. / І.І. Цигилик, С.О. Кропельницька, О.І. Мозіль, І.Г. Ткачук. – К. : Центр навч. літ-ри, 2004. – 128 с.
8. Колещук О.Я. Обґрунтування критерію прийняття рішень щодо оновлення основних засобів машинобудівних підприємств / О.Я. Колещук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.1. – С. 302-308.
9. Гетьман О.О. Економіка підприємства : навч. посіб. – 2-ге видання / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 488 с.
10. Бондаренко О. Сучасні напрямки відтворення основних засобів/ Економіка: проблеми теорії та практики. – 2005, вип. 15. – С. 120-127.

Пуйда Г. В.

Ивано-Франковский национальный технический университет нефти и газа

ПРИНЯТИЕ РЕШЕНИЙ ПО ВЫБОРУ АЛЬТЕРНАТИВНЫХ ФОРМ ОБНОВЛЕНИЯ И ФИНАНСИРОВАНИЯ ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ

Резюме

В статье описаны существующие формы обновления основных средств и приведены их характеристики и условия применения. Освещены критерии выбора альтернативных форм обновления основных средств. Рассмотрены различные источники финансирования процесса воспроизводства основных средств.

Ключевые слова: основные средства, обновление, воспроизведение, источники финансирования.

Puida G. V.

Ivano-Frankovsk National Technical University of Oil and Gas

THE MAKING DECISION OF ALTERNATIVE FORMS OF RENEWAL AND FINANCING OF FIXED ASSETS

Summary

This paper describes the current form of fixed assets, and are their characteristics and conditions of use. Deals with criteria for selecting alternative forms of fixed assets. Different sources of funding for the reproduction of fixed assets.

Key words: fixed assets, renewal, restoration, funding.